

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Katarina Bašič

Problematika potencialnega bega možganov v Sloveniji

Diplomsko delo

Ljubljana, 2013

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Katarina Bašič

Mentor: red. prof. dr. Franc Mali

Problematika potencialnega bega možganov v
Sloveniji

Diplomsko delo

Ljubljana, 2013

Zahvala

*Za štiri nepozabna leta sem hvaležna Fakulteti za družbene vede,
profesorjem, vsem ostalim strokovnim delavcem,
fotokopirnici Fora
ter dragim sošolcem in sošolkam, ki so obogatili moj študijski proces.
Za nasvete in strokovno pomoč se zahvaljujem mentorju, profesorju dr. Francu Maliju.*

*Posebna zahvala gre mojim najbližjim:
Prijateljici Deji, ki me vsak dan motivira in vzpodbuja, da sem boljši človek,
bratu, ki me vedno spravi v smeh,
ter očetu in materi, ki sta mi podarila življenje in ker vedno verjameta vame.*

*To delo je posvečeno vama
in oznanja začetek novega obdobja zame.*

Problematika potencialnega bega možganov v Sloveniji

Pričujoča diplomska naloga obravnava problematiko potencialnega bega možganov v Sloveniji med študenti kulturologije. Emigracije intelektualcev in strokovnjakov predstavljajo gospodarski problem, saj država iz katere odhajajo izgubi bogat človeški kapital, ki je ključen za gospodarski in družbeni razvoj. Obstaja velik problem med mladimi, izobraženimi študenti, ki ne vidijo prihodnosti v Sloveniji zaradi trenutne ekonomske in prav tako družbene krize. Ta jih je prisilila, da razmišljajo o selitvi in iskanju zaposlitve v tujini. Slovenija si kot mlada država v razvoju ne more privoščiti, da nudi študentom izobrazbo, le ti pa svojega znanja ne morejo uporabiti in se selijo v tujino ter posledično s tem ne prispevajo v dobrobit lastne države.

V prvem delu diplomske naloge so razložene migracijske teorije in teoretično ozadje bega možganov. Teorija se nadaljuje z opisom trenutnega gospodarskega in družbenega stanja v Sloveniji. Ta del je ključen za razlago empiričnega dela diplomske naloge, ki ponuja rezultate lastne empirične raziskave, narejene med študenti kulturologije. Naloga se zaključi s konkretnimi predlogi in rešitvami, ki so jih podali vključeni v raziskavo in ki so pomagali drugim državam v boju z možgani na begu.

Ključne besede: migracije, beg možganov, tujina, kulturologi, gospodarska kriza, družbena kriza.

Problem of potencial brain drain in Slovenia

This thesis is focusing on the problem of the potencial brain drain in Slovenia, especially among students of Cultural Studies. The emigration of intellectuals and academics represents an economic issue, because the country loses its rich human capital, which is crucial for economic and also social development.

This is at the moment a huge issue among young, educated students as they do not see their future in Slovenia due to the current economic and social chirsis. This forces them to consider other options such as moving abroad and finding a job there. Slovenia as a young country that is still in its developing stages cannot afford to just educate students that are then unable to use their acquired knowledge and skill set and thus move away and not participate and contribute to the economic and social stability in their own country.

The first part of the thesis provides a brief introduction into migration theories and the theoretical aspects of brain drain. The theoretical part then continues to describe the current economic and social situation Slovenia. This part is crucial in providing an explanation for the empirical part of the thesis, which offers results of my own research conducted among students of Cultural Studies.

The thesis ends with concrete suggestions for solutions that were provided by those that took part in my research and have already helped other countries to tackle the problem of brain drain.

Key words: migration, brain drain, abroad, students of cultural studies, economic chirsis, social chirsis.

KAZALO

1	UVOD	6
2	MIGRACIJE	9
2.1	Nekateri konceptualni problemi pri opredelitvi pojma migracije.....	9
2.2	Teorija o dejavnikih odbijanja in privlačevanja	12
2.3	Migracijska zgodovina Slovenije	14
3	BEG MOŽGANOV	16
3.1	Merljivost bega možganov	18
3.2	Beg možganov v Sloveniji.....	19
4	TRENUTNO GOSPODARSKO IN DRUŽBENO STANJE V SLOVENIJI –VZROKI ZA ODHOD IZOBRAŽENCEV	20
4.1	Vzroki za odhod izobražencev ugotovljeni na podlagi raziskave	21
5	ANALIZA EMPIRIČNEGA GRADIVA	22
5.1	Uporabnost pridobljenega znanja	23
5.2	Vtisi trenutnih družbenogospodarskih razmer v očeh intervjuvancev	23
5.3	Dejavniki odbijanja in privlačevanja	24
5.4	Poznavanje tujine, potovanja, Erasmus izmenjava in potencialne selitve v tujino ...	25
5.5	Vpliv domačega okolja na razmišljanje o selitvi v tujino	26
6	POLITIKE ZA ZADRŽEVANJE MLADIH INTELEKTUALCEV	26
6.1	Politika Evropske unije do meddržavne mobilnosti in selitve visoko usposobljenih človeških virov	26
6.2	Predlogi izpostavljeni s strani intervjuvancev	27
6.3	Evropski socialni sklad.....	28
7	ZAKLJUČEK	28
8	LITERATURA	31
	PRILOGA A - Okviren vprašalnik za intervjuje.....	33

1 UVOD

»Ena od glavnih stvari teoretičnih raziskav na vsakem področju znanosti je, da odkrijemo tisto točko, s katere vidimo stvari v največji preprostosti.«

- J. Willard Gibbs (Hafner 1874, 182)

Svobodno gibanje je temeljna pravica in vrednota človeka. Predstavlja njegovo nenehno željo po napredku in boljšem življenju. Vsaka država si prizadeva, da bi bilo število odliva državljanov iz države čim manjše, predvsem tistih državljanov, ki so posebej nadarjeni in izobraženi. Temu odlivu pravimo beg možganov. Dejstvo je, da je le tega v času globalizacije težko nadzirati, posebej v današnjem času, času večjih ekonomskih in družbenih sprememb.

Dejstva kažejo, da se bo število migracij v nadaljevanju še povečevalo tako na ravni Slovenije kot na ravni Evropske unije ali sveta. Meje se vse bolj brišejo in nove tehnologije omogočajo še intenzivnejše stike s tujino.

Z odlivom pameti so se začeli ukvarjati v šestdesetih letih prejšnjega stoletja vendar so se smeri migracijskih tokov od takrat spremenile. V času, ko je izobrazba dostopna skoraj večini prebivalstva, ne govorimo več samo o selitvi peščice izobraženih iz manj razvite v bolj razvite države, ampak o veliko večjem številu. Slovenija je majhna država katere prebivalstvo se stara in mentaliteta pada, zato je vprašanje kakršnih koli migracij še toliko bolj pomembno. Imamo štiri javne univerze in tri zasebne, znotraj katerih je več kot 90 visokošolskih zavodov. To pomeni, da je nadaljevanje študija po končani srednješolski izobrazbi olajšano in izbira pestra. Rezultat tega je vedno več mladih z diplomami in velikimi ambicijami, ki so zasitili trg delovne sile. Ta v trenutnih gospodarskih razmerah ne more ponuditi vsem dela, za katerega so se usposabljali. Z bolonjsko reformo se je doba za pridobitev diplome še skrajšala in posledično je s tem še več diplomantov, ki pa so danes brezposelni in pripravljeni iskati delo kjerkoli, kjer ga bodo dobili, tudi zunaj meja Slovenije.

Za Slovenijo to pomeni, da mora iskati rešitve, da bo odliv možganov, ki jih je sama ustvarila, zmožna v čim večji meri zadržati in privabiti tudi tiste, ki so že odšli, da se vrnejo in prispevajo k razvoju gospodarstva in ostalih visokotehnoloških znanosti v državi.

Diplomsko delo je razdeljeno na dva dela. V prvem delu se dotaknem teorije v zvezi z migracijami, dejavniki privlačevanja in odbijanja ter migracijsko zgodovino v Sloveniji.

Teorija migracij je zelo pomembna za razumevanje pojma bega možganov, ki ga teoretsko razčlenim v naslednjem poglavju. Beg možganov s katerim se soočamo danes je, kot že omenjeno, drugačen od tistega, ki so za začeli beležiti v šestdesetih letih. Za pojasnjevanje vzrokov in posledic sem posvetila celotno poglavje, ki govori tudi o trenutnih gospodarskih in družbenih razmerah v Sloveniji, ki dodatno pojasnjujejo ozadje za beg možganov.

Drugi del tega dela se začne z analizo empiričnega gradiva, pridobljenega z lastno empirično analizo. Naredila sem 11 poglobljenih intervjujev s študenti kulturologije v zvezi z njihovim trenutnim položajem, plani za prihodnost in morebitno selitvijo v tujino. Izbrala sem si študente kulturologije, ker je to moja stroka in ker sem želela izvedeti kako razmišljajo kolegi iz enake študijske smeri ter kako se nameravajo znajti v prihodnosti. Na splošno kulturologija na Fakulteti za družbene vede slovi po tem, da bi naj bila najmanj privlačna za delodajalce. Vendar, kot so pokazale študije, so študentje kulturologije glede zaposlitve na istem položaju kakor vsi ostali diplomanti na fakulteti.

V zadnjem poglavju se osredotočam na potencialne rešitve, ki so jih omenili intervjuvanci sami ter dodatne možnosti. Temu dodajam rešitve, ki jih predlaga dr. Bevčeva na podlagi raziskave iz leta 2004 ter strategije, ki so jih ubrale druge države, ki se prav tako soočajo s problemom brega možganov.

Hipoteze, ki sem si jih postavila pri raziskovanju:

H1: Zaradi ekonomske in družbene krize študenti kulturologije vse bolj razmišljajo o delu v tujini.

H2: Tisti, ki bolj potujejo so do življenja in dela v tujini še bolj naklonjeni, k temu pa prav tako pripomore projekt Erasmus izmenjave.

H3: Študentje, ki prihajajo iz mestnega okolja so bolj naklonjeni k razmišljanju o odhodu v tujino.

V zaključku se dotaknem tudi ostalih ugotovitev do katerih sem prišla posledično.

Uporabljala sem metodo analize sekundarnega gradiva, da sem zgradila teoretični okvir, ki podpira lastno raziskavo, ki sem jo izvedla z metodo poglobljenega intervjuja na enajstih študentih kulturologije. Vzorec intervjuvancev je bil izbran naključno in za intervju smo se predhodno dogovorili. Uporabila sem metodo polstrukturiranih intervjujev, torej sem se na intervjuje pripravila z vnaprej določenimi vprašanji (Priloga A), sem po potrebi dodajala podvprašanja za dodatno razumevanje in boljšo analizo. Odgovore sem si sproti zapisovala s pomočjo hitrega tipkanja.

Raziskava ne odkriva večjih spoznanj na področju, daje pa marsikatero druge odgovore, katerih nisem pričakovala. Ponudi dober vpogled na razmišljanje študentov humanistike in družboslovja, ki so zelo kritični do trenutnega družbenega in gospodarskega stanja ter daje vpogled v resničnost problematike potencialnega odliva možganov. Že samo dejstvo, da devet izmed enajstih vprašanih resno razmišlja o odhodu v tujino je zgovorno, da se v Sloveniji nekaj dogaja.

2 MIGRACIJE

2.1 Nekateri konceptualni problemi pri opredelitvi pojma migracije

Pojavne oblike populacijskih gibanj v vseh gospodarskih obdobjih družbe so raznolike; od prisilnih oblik: invazije, zavojevanja, kolonizacije, izгона it., do relativno svobodnih odločitev o spremembi geografskega in socialnega prostora (Klinar 1976, 16).

Z eno besedo tem oblikam pravimo migracije in ker je beg možganov ena izmed oblik migracij je začetek smiselno opredeliti teorijo le teh.

Migracije na nek način odražajo svobodo, saj kot pravi Klinar (1976, 15) je človek, ki se lahko giblje v prostoru, gotovo bolj svoboden od tistega, ki mu je to onemogočeno. Na takšen način lahko izbira med več alternativami, ki najbolj ustrezajo njegovim potrebam, ponujajo se mu priložnosti za napredovanje, ostaja mu upanje. Človeka stalno žene zunanja ali notranja želja ali potreba po napredku in zato se je od nekdanj selil. Migracije so star družbeni pojav. Šele ko je družba dosegla takšno stopnjo razvoja, da je njena populacija postala stalno naseljena, so se hkrati s tem pojavile tudi migracije, Le-te so povzročale družbene spremembe, napredek in nazadovanje v družbenem razvoju: spričo tega je tudi razumljiv strokovni in znanstveni interes zanje.

Najprej so poizkušali pojasniti ta socialni fenomen s trditvijo, da so migracije človeku prirojene, vendar pa sodobne socialne znanosti postopno in z velikimi napori prodirajo v bistvo tega v resnici zelo zapletenega in kompleksnega pojava.

Demografija in druge družbene znanost, ki se ukvarjajo z analizo migracij, so do sedaj razvile celo vrsto pristopov, s katerimi poskušajo pojasniti determinante migracij. To so dejavniki, ki povzročajo migracije. So zelo kompleksni, raznovrstni ter odvisni od vrste migracij in časa v katerem potekajo. Nekateri dejavniki so bolj pomembni in drugi manj. Če zanemarimo prisilne migracije kot posledico vojn, naravnih katastrof in družbenih nemirov večjih razsežnosti, lahko za druge migracije rečemo, da so zanje najpomembnejši ekonomski dejavniki. Razen teh pa v različnih primerih in na različne načine delujejo še geografski, demografski, družbeni, kulturni, psihološki in drugi dejavniki. Posamezne dejavnike in njihov pomen ugotavljamo z raziskovanjem povezanosti med obsegom in značilnostmi migracij ter

ekonomskimi, demografskimi, družbenimi, kulturnimi, geografskimi in drugimi značilnostmi regij, v katerih migracije potekajo (Malačič 2006, 159).

Obstaja torej cela vrsta definicij, ki opredeljujejo pojem migracij zato si za začetek pogledjmo samo tiste, ki so najpomembnejše in še vedno zelo aktualne:

»Migracije so dogodki, selitve med različnimi vrstami okolja (mesta, podeželje) ali med nacionalnimi enotami. Migrant je človek, ki živi v državi ali okolju, v katerem ni rojen«. Migracije so zunanje ali notranje, glede na državne meje ali večletno ali večnacionalno skupnost, kot je EU. Migracijski tokovi označujejo nekatere značilne in množične premike preseljevanja v geografskem pomenu ali vrstah držav – na primer med razvitimi državami in tistimi v razvoju.

Migrantske tokove sestavljajo zelo različne skupine: politični ali ekonomski in strokovni migrantje, ljudje, ki iščejo ali so našli delo, družinski člani migranta, študentje ali strokovnjaki na izpopolnjevanju, avanturisti in begunci pred revščino in brezupom različnih konfliktov.« (Verlič Christensen 2002, 18)

Meddržavna selitev zajema emigracijo ali izselitev, imigracijo ali priselitev in reemigracijo ali vrnitev. V primerih, ko pride do realizacije vseh omenjenih procesov, govorimo o selitvenem – migracijskem krogu. Organizacija združenih narodov tako razlikuje dolgotrajne in kratkotrajne kategorije migrantov glede na dolžino obdobja preselitve od treh mesecev do enega leta ali več kot eno leto (OECD 2002).

Lukšič-Hacinova (1995, 50) opozarja, da pri nas v sociološki migracijski teoriji (in tudi drugih socioloških področjih) prihaja so ohranjanja številnih tujk. Včasih je to neizbežno, ker v slovenščini ne najdemo istopomenskega pojma, V primeru pojma migracije (imigracija – emigracija) pa pojem selitev oz. preselitev (priselitev – izselitev) povsem ustreza.

Malačič tako opredeljuje selitve kot prostorske premike posameznih prebivalcev ali selivcev iz odselitvenega v priselitveno območje. Selitve so prostorski premiki, zato označujejo prostorsko mobilnost prebivalstva. Pri opredeljevanju selitev se opredeljuje tudi časovna komponenta s katero se veže vprašanje ali je delitev dogodek ali proces. Odselitveno in priselitveno območje definirata selitveni tok. V primeru, da sta obe področji znani, govorimo o zaprtem, v primeru, da je znano samo eno območje pa o odprtem selitvenem toku. Posamezne selitve se med seboj razlikujejo. Delitev načasne in stalne smo že omenili. Kriterij za razlikovanje teh vrst je sprememba stalnega prebivališča. Druga delitev razlikuje

primarne, sekundarne in povratne selitve. Prva selitev iz rojstnega kraja je primarna, vse ostale pa sekundarne. Vrnitev v rojstni kraj je povratna selitev (Malačič 2006, 145).

Migracije združujejo pojem emigracij in pojem imigracij. Klinar (1976, 16) pravi, da emigracije predstavljajo gibanje ljudi iz njihove izvorne (emigrantske) družbe, odhajanje, izseljevanje, beg v tujino – v imigrantsko družbo. Imigracije pa pomenijo trajni prihod, priselitev, vselitev v imigrantsko družbo.

Pojem mednarodne migracije Klinar (v Lukšič Hacin 1995, 51) opredeli kot:

1. Fizično gibanje v geografskem prostoru z relativno trajno spremembo bivališča, pri čemer pride pri mednarodnih migracijah so prestopanja državne meje. Eno leto bivanje v tujini predstavlja minimum, ko že lahko govorimo o mednarodnih migracijah.
2. Sprememba v interakcijskem sistemu (zamenjava socialnega sistema in kulture, pri čemer se porajajo novi odnosi, potrebe, vrednote, vprašanje nacionalne identitete, jezika...)
3. Odločitev o izselitvi je posledica hierarhično določenih vrednot pri posamezniku.
4. Poleg omenjenih dejavnikov na odločitev o izselitvi vpliva tudi geografska razdalja in socialna distanca.
5. Pri mednarodnih migracijah je nujno izpostaviti tudi njihove socialne dimenzije, t.j. vprašanje interakcije med sloji. Ko postanejo migracije množične se oblikuje vzorec kolektivnega obnašanja, pojavi se interakcija z imigrantsko družbo, interakcija med starimi in novimi imigranti.
6. Kot pomembna elementa moramo pri imigracijah omeniti še socialni nadzor in kompenzacijske funkcije (vrednotenje imigracij).

Migracije so torej dvojni proces, imigracijski in emigracijski. Oba sta nujna in istočasna kadar gre za premik.

Najpomembnejša delitev migracij je nedvomno delitev na *notranje* in *zunanje migracije*. Notranje so tiste, pri katerih se odselitveni in priselitveni kraj nahajata znotraj iste države, zunanje pa tiste, pri katerih se ta dva kraja nahajata v različnih državah. Prve ne vplivajo na obseg prebivalstva v državi, ampak le na njegovo porazdelitev, medtem ko zunanje migracije vplivajo na število in razporeditev prebivalstva države, saj potekajo med državami (Malačič 2006, 167).

Enotne, empirično merljive definicije migranta v bistvu ni, zato statistični podatki za celotno EU niso merljivi. Upoštevata pa se dve načeli: osebno izražanje namena stalne naselitve in glede na ugotovljeno dejansko stanje trajanja bivanja (Migration Statistics v Verlič Christensen, 2002, 18).

Kot pravi Verlič Christensenova (2002, 21), številne države izvora emigracij take oblike selitve podpirajo, ne le zaradi narodnostnih vprašanj, temveč tudi zaradi znatnih finančnih koristi (remittance ali pritok kapitala in vlaganj).

Na splošno lahko rečemo, da si migranti prizadevajo za izboljšanje materialne življenjske ravni, za blaginjo zase in za svojo družino in so zato usmerjeno v regije z boljšimi ekonomskimi možnostmi. Te se kažejo v možnostih in raznovrstnosti zaposlovanja, v boljših priložnostih za podjetniško in investicijsko dejavnost, večjih plačah ter drugih denarnih in nedenarnih dodatkih k plačam, v boljših delovnih razmerah, poklicnem napredovanju in vrsti drugih ekonomskih ugodnosti novega okolja, kot na primer na stanovanjskem področju, v potrošni izbiri in podobno (Malačič 2006, 159).

2.2 Teorija o dejavnikih odbijanja in privlačevanja

Usmerjenost na raziskovanje vzrokov migracij je privedla do hipoteze potiska in potega (push-pull) migracij. Ta hipoteza poskuša razložiti migracije z vplivom dejavnikov odselitvenega in priselitvenega območja.

Na odselitvenem območju delujejo predvsem dejavniki potiska, ki potiskajo posameznika iz tega območja. V literaturi najpogosteje navajajo izgubo zaposlitve, izčrpanj naravnih bogastev, upadanje ali prenehanje določene ekonomske dejavnosti, različne vrste diskriminacije (npr. etilno, rasno, versko, politično ipd.), naravne in druge nesreče, odtujitev od skupnosti, neperspektiven razmere v skupnosti za osebni razvoj, poroko in podobno.

Na priselitvenem območju delujejo dejavniki potega, ki privlačijo migrante v to območje. Med takšne dejavnike spadajo ugodne možnosti za zaposlitev, napredovanje v službi, podjetniške in investicijske dejavnosti, boljše in dodatno plačilo, tudi odvisnost od drugih, večja raznovrstnost različnih kulturnih, intelektualnih, prostočasnih in drugih dejavnosti, boljše klimatske in stanovanjske razmere, lažje ali cenejše šolanje otrok in drugo.

Tabela 2.1: Najpomembnejši dejavniki odbijanja in privlačevanja

Pomembnejši migracijski dejavniki	
Dejavniki odbijanja	Dejavniki privlačevanja
<ul style="list-style-type: none"> • Ekonomska stagnacija 	<ul style="list-style-type: none"> • Ekonomska prosperiteta

<ul style="list-style-type: none"> • Padec standarda • Zmanjšanje nacionalnih virov • Nizek osebni dohodek • Brezposelnost • Politične in ostale diskriminacije 	<ul style="list-style-type: none"> • Dvig standarda • Višji osebni dohodek • Poklicna promocija • Ustrezna zaposlitev • Nadaljnje izobraževanje ipd.
--	---

Vir: Bevc (2004, 4).

Predvideva se, da so pozitivni in negativni dejavniki v izvorni kulturi (družbi znani, medtem ko je družba priselitve povezana samo s predstavami o njej. Ti dejavniki vplivajo na »izbor« med potencialnimi selivci, a le v razmerah, ko pride do selitve zaradi interesa in potreb posameznika. Odločitev o odhodu v tujino je tako odvisna predvsem od posameznikovega doživljanja navedenih dejavnikov v odnosu so njegovih potreb. Izvzete so posebne okoliščine, kot so na primer vojne in naravne katastrofe. V teh primerih se v analizi ne uporablja klasična push-pull metodologija (Bevc 2004, 4).

Navajanje obeh vrst dejavnikov lahko zamegli odgovor na vprašanje, zakaj nekateri migrirajo, drugi pa ne, čeprav živijo na istem območju. Problem je nadalje v tem, da je nemogoče natančno določiti, ali je prišlo do migracije zaradi prve ali zaradi druge skupine dejavnikov (Malačič 2006, 160).

Teorije o dejavniki odbijanja in privlačevanja so pri različnih avtorjih različno obravnavane. Nemogoče je opisati celotne palete pristopov in razlag zato sem se odločila omejiti samo na najpomembnejše. Povzemam jih po Malačiču (2006). Gre za tri glavne pristope: mikroekonomski pristop, pristop teorije človeškega kapitala in makroekonomski pristop. Klasični mikroekonomski pristop predpostavlja popolno konkurenčno gospodarstvo. Potreba po migracijah in mobilnosti delavcev v tem gospodarstvu izvira iz relativnih sprememb zaposlitvenih možnosti med panogami dejavnosti in poklici ter iz geografskih razlik in sprememb relativnih priložnosti med regijami. Delavec s specifičnim znanjem je optimalno lociran takrat, ko maksimizira vrednost mejnega proizvoda lastnega dela. Klasična mikroekonomska teorija predpostavlja, da so delavci popolnoma obveščeni o vsem pomembnih postavkah lastnega odločanja (višina mezd, zaposlitvene prožnosti ipd.), da je delo homogeni proizvodni dejavnik, da se okusi med delavci ne razlikujejo in da ni nikakršnih ovir mobilnosti. Največja težava te teorije migracije je v tem, da v stvarnosti cela vrsta njenih predpostavk ni izpolnjena. Težave teorije pri pojasnjevanju migracij so enako kor njene

težave v ekonomiji nasploh. V realnem življenju praviloma ni popolne obveščenosti, homogenosti proizvodnih dejavnikov, enakosti okusov, niti ne odsotnosti raznih ovir migriranju, zato ne preseneča, da se je znotraj ekonomske znanosti razvilo več drugih pristopov k analizi migracij. Teorije človeškega kapitala obravnavajo migracije kot investiranje v človeški kapital. Posameznik pričakuje od migracije odnos, ki mora biti zadosten, da pokrije stroške migriranja. Stroški migriranja so povezani s stroški preselitve, izgubljenimi zaslužki v času iskanja nove zaposlitve ali dodatnega izobraževanja, pa tudi s t.i. psihičnimi stroški, kot na primer z domotožjem, izgubo starih prijateljev in podobno. Donos od migracij pa je določen predvsem z boljšim zaslužkom v kraju preselitve. Teorija človeškega kapitala je povečala empirično raziskovanje migracij. Hkrati pa je, s poudarjanjem razlik v realnih dohodkih med različnimi regijami, ostala relativno omejena in ni uspela v celoti pojasniti migracij. Makroekonomski pristop k raziskovanju migracij poskuša pojasniti migracije z makroekonomskimi kategorijami in podrobnejšimi odnosi med njimi, Po svoji zaokroženosti se ne morem primerjati z mikroekonomskim pristopom, vendar se tudi v mnogih makroekonomskih povezavah kaže mikroekonomska usmerjenost migracij. Migracije so opredeljene tako bodisi kot bruto ali kot neto migracije. Pri trem mnogi raziskovalci poudarjajo, da se pri proučevanju neto migracij izgubijo mnoge pomembne informacije, ki pridejo do izraza pri proučevanju neto migracij. Ekonomska razlaga je za mnoge discipline preozka, zato sociologija, geografija, psihologija in druge družbene znanosti razvijajo lastne pristope k raziskovanju migracij. Vsaka izmed njih poudarja svoj specifičen vidik (Malačič 2006, 162).

Znanstveni pristopi se migracij dotikajo na različne načine, saj vsakega izmed njih zanima drugačen pogled na ta družben pojav. Tako ali tako so migracijski procesi neustavljivi. Dobivajo nove oblike in smeri gibanja; nekatere pojavne oblike migracij prenehajo obstajati, nastajajo nove vrste, druge se spreminjajo, Migracije omogočajo srečevanje z drugimi ljudmi, spreminjanje odnosov, spodbujajo izmenjavo idej, navad in izkušenj ter omogočajo srečevanje z novim socialnim okoljem, kar zahteva prilagajanje, spreminjanje in ustvarjalnost. Hkrati so migracije lahko dejavniki nazadovanja v razvoju, ko povzročajo uničevanje razvitejših kultur in njihovo stagniranje (Klinar 1976).

2.3 Migracijska zgodovina Slovenije

Med tipične primere tradicionalnih emigracijskih držav spada tudi Slovenija. Največje emigracije je doživela v času demografskega prehoda v drugi polovici 19. in v začetnih

desetletjih 20. stoletja, ko je emigriral velik del naravnega prirastka prebivalstva. V šestdesetih letih 20. stoletja se je stanje spremenilo. Slovenija je postala imigracijska država. Največje migracije v Evropi in Sloveniji so bile v letih 1841-1940 in sicer v prekomorske države. Evropske države z največjo emigracijo lahko razdelimo na »stare in nove emigracije«. Države Severne in Zahodne Evrope spadajo v prvo skupino, tiste iz Južne in Vzhodne Evrope pa v drugo skupino. Največjo relativno emigracijo so imele v prvi skupini Irska, Norveška, Švedska, Nemčija, Velika Britanija in znotraj nje Škotska in Anglija, v drugi skupini pa Italija, Portugalska in Slovenija. Po drugi svetovni vojni so se v Sloveniji zunanje migracije spremenile. V zadnjih dneh vojne in takoj po vojni je Slovenijo zapustilo veliko političnih emigrantov, s postopno utrditvijo nove oblasti pa so se meje zaprle. V drugi polovici štiridesetih in v začetku petdesetih ker so bile prisotne predvsem ilegalne migracije za katerih ni statističnih podatkov. Od sredine 50-ih let naprej so se meje vse bolj odpirale, zato so postale zunanje migracije vsakdanji pojav. V povojnem obdobju jih v okviru druge Jugoslavije lahko delimo na medrepubliške in tuje. Medrepubliške so prevladovale, tuje pa so upadale in se nadomeščale z začasno ekonomsko emigracijo. V času osamosvajanja Slovenije in neposredno po njem je imela naša država negativne neto zunanje migracije. To velja za leti 1991 in 1992 in je povezano predvsem z umikom bivše federalne vojske ter nekaterih drugih priseljencev iz drugih delov bivše države, ki Slovenije niso mogli sprejeti kot svojo državo. Neto emigracija pa ni bila tako velika, da bi postali podatki za celo petletje negativni. V desetletju, ki je sledilo vstopu Slovenije v EU se je intenzivnost zunanjih migracij ponovno povečala. Pozitivne neto migracije so se rahlo povečale (Malačič 2006, 167—169).

V zadnjem času tako opazamo trende odseljevanj prebivalstva zaradi trenutnih gospodarskih in družbenih razmer, ki pa niso samo prizadele Slovenijo ampak celotni svet. Kot smo omenili že na začetku, človek stalno išče poti in možnosti za napredek in vse bolj množične selitve so torej le odraz tega.

Po podatkih statističnega urada RS je selitveni prirast državljanov Slovenije osmo četrletje zapored negativen. V prvem četrletju 2013 se je priselilo v Slovenijo in odselilo iz nje več prebivalcev kot v enakem obdobju leta 2012. Priselilo se jih je namreč 3.486 ali za 2,8 % več, odselilo pa 3.353 ali za 8,7 % več kot v prvem četrletju 2012. Število odseljenih državljanov Slovenije (1.694) je bilo znova višje od števila odseljenih tujih državljanov (1.659) (SURS 2013).

Tabela 2.1: Število odseljenih¹ v tujino v letih 2011, 2012 in prvi četrtini 2013.

	2011				2012				2013
	I-III	IV-VI	VII-IX	X-XII	I-III	IV-VI	VII-IX	X-XII	I-III
Odseljeni v tujino	3.023	2.642	2.822	3.537	3.084	3.418	3.678	4.189	3.353

Vir: SURS (2013).

Že po podatkih iz zgornje tabele lahko vidimo, da se jih je lani izselilo več ljudi kot v prejšnjih letih in napovedi kažejo, da se bodo številke še povečale. V zadnji četrtini 2012 je številka celo presegla 4000. Najbolj pereče je dejstvo, da se v večini izseljujejo mladi, talentirani in izobraženi ljudje, ki v Sloveniji ne vidijo prihodnosti zase. Takšnemu pojavu pravimo beg možganov in predstavlja eno najbolj perečih oblik migracij s katero se trenutno spoprijema Slovenija.

3 BEG MOŽGANOV

Ne obstaja enoznačna opredelitev pojma »bega možganov«. Ena najbolj znanih definicij o begu možganov je opredelitev Walterja Adamsa (1968, 1), ki odliv možganov razume kot izgubo vitalnih sredstev brez vsakršne kompenzacije. To se razume kot odtekanje človeškega kapitala iz okolij, kjer bi lahko pozitivno vplival na blaginjo, v okolja, ki so že zasičena z visoko usposobljenim kadrom.

Batista in drugi (2007, 3) definirajo beg možganov kot migracijo najbolj izobraženih posameznikov iz populacije določene regije, iz manj razvite regije v bolj razvite regije.

Po podatkih Organizacije za ekonomsko sodelovanje in razvoj (OECD² v Moljk 2011, 29), veljajo za visoko kvalificirano delovno silo osebe, ki izpolnjujejo vsaj enega izmed naslednjih dveh pogojev:

¹ Pod odseljene v tujino se šteje tako državljane Republike Slovenije kot tujce.

² OECD – Organizacija za gospodarsko raziskovanje in razvoj je nastala leta 1961 iz svoje predhodnice Organizacije za evropsko ekonomsko sodelovanje (OEEC), ki je bila ustanovljena že leta 1948 za izvajanje Marshallovega načrta za povojno obnovo Evrope. Namen organizacije je širjenje politike, ki omogoča največjo mogočo gospodarsko rast, zaposlenost in naraščajoč življenjski standard v državah članicah. Organizacija si prizadeva tudi za razvoj gospodarstev v državah nečlanicah in za pospeševanje svetovne trgovine. OECD združuje 34 gospodarsko najrazvitejših držav sveta, ki oblikujejo svetovne standarde in načela v gospodarskih in razvojnih politikah (Služba vlade Republike Slovenije za razvoj in evropske zadeve 2012).

1. Imajo univerzitetno izobrazbo s področja znanosti in tehnologije;
2. Zaposlene so na področju znanosti in tehnologije, in sicer na delovnih mestih, za katera se običajno zahteva univerzitetno izobrazbo, četudi nimajo ustrezne formalne izobrazbe.

Po definiciji inštituta za poklicno izoblikovanje in raziskavi Organizacije združenih narodov, so »možgani« moškega in ženske tisti, ki »imajo visoke poklicne kvalifikacije«. V posameznih deželah je definicija ožja ali širša. Širša opredelitev bega možganov govori o množičnem preseljevanju visokousposobljenih strokovnjakov med posamezniki deželami. Gre za meddržavne selitve oseb z visoko izobrazbo. Ožja opredelitev pa definira beg možganov kot emigriranje visokoizobraženega in strokovnega osebja iz nerazvitih dežel v razvite, v kolikor gre bodisi za enosmeren migracijski tok ali za prevlado odtoka nad pritokom (Mali in Vehovar 1990, 18).

Klinar (1975, 48—49) navaja dva modela bega možganov, ki se pojavljata v teoriji:

1. Kozmopolitski- liberalistični model: po katerem naj strokovnjaki delujejo tam, kjer imajo najboljše možnosti za delo; s tem lahko učinkovito prispevajo k razvoju znanosti in stroke ter s tem koristijo vsemu človeštvu.
2. Nacionalni model: Govori o tem, da je za razvoj nacionalnih skupnosti potrebno vsaj tisto minimalno število domačih strokovnjakov, ki so prisotni v manj razvitih družbah, pa čeprav so njihove možnosti manj izkoriščene, ker delajo v neugodnih delovnih razmerah. Odliv strokovnjakov je potemtakem usoden za razvoj manj razvitih družb.

Dolgoročno gledano prinaša beg možganov emigrantskih – manj razvitim družbenim okoljih škodo: prizadeta so v svojem razvoju. Zgubljajo investicije, ki so jih vložila v šolanje strokovnjakov. Odhod strokovnjakov povzroča negativne posledice za prebivalce manj razvitih emigrantskih družb, ki ostajajo doma. Čim bolj so namreč družbe nerazvite, tem težje prenašajo odhod maloštevilnih strokovnjakov, ker ne morejo zagotoviti prebivalstvu zadovoljevanja njihovih potreb in pravic ter ne morejo kot celota učinkovito delovati in se razvijati. Nalaga se predvsem emigrantskim družbam, da razvijajo ustrezno delovno klimo za delovanje strokovnjakov: ustrezni osebni dohodki, povečevanje profesionalnih možnosti, racionalno razporejanje delovne sile, odprava neustreznosti in diskriminacij pri zaposlovanju strokovnjakov, nadzor nad emigracijami in spodbujanje reemigracij. Pomembno je tudi investiranje v šolstvo, reforma šolstva ter uskladitev potreb po kadrih s profili, ki jih dajejo

šole. Ustvarjanje razmer za spreminjanje družbe, vključitev znanosti v načrtovanje razvoja, pospeševanje ekonomske in politične integracije, vse to pomembno prispeva k zmanjševanju emigracij strokovnjakov iz teh družb. Vsega tega pa nerazvite in razvijajoče se družbe ne morejo same uresničiti brez mednarodne pomoči sodelovanja.

Razvite družbe imajo nedvomno velike koristi od prihoda tujih strokovnjakov, za šolanje katerih niso nič prispevale. Vendar pa ima velik dotok tujih strokovnjakov tudi negativne posledice za te družbe. Znižuje se interes za šolanje domačih strokovnjakov in za njihovo promocijo. Posamezne stroke ostajajo odvisne od tujih strokovnjakov. Hkrati razvite družbe ne morejo biti zadovoljne s obstojem velikega števila nerazvitih družb, ker je to izvor svetovnih konfliktov in spopadov. To pa so razlogi, spričo katerih lahko pričakujemo interes razvitih družb za sodelovanje z manj razvitimi pri njihovem prizadevanju za omejitev emigracije strokovnjakov.

Sodobne migracije se torej vedno bolj srečujejo s fenomenom bega možganov. To ni slučajno, ker je temelj sodobnega razvoja potreba po znanju: moderna tehnologija, napredni demokratični družbeni odnosi, ki aktivirajo ljudi, učinkovita organizacija in zato vsepovsod veliko povpraševanje po strokovnjakih. Le-ti se pretežno selijo iz manj razvitih v bolj razvite družbe – ne samo zaradi boljših materialnih in družbenih razmer, ki jim jih zagotavljajo razvite družbe, marveč še iz številnih drugih vzrokov. Strokovnjake vzpodbujajo k migracijam možnosti napredovanja, specializacije, nadaljnjega izpopolnjevanja, sodelovanje z ustreznimi strokovnim krogom. Hočejo se izogniti tradicionalizmu, političnim in drugim omejitvam ter diskriminacijam, ki zavirajo v prvotnem okolju njihovo strokovno rast.

Nasprotni tok migracij strokovnjakov iz bolj razvitih v manj razvite je manjši. Pri tem prevladujejo občasne migracije. Opisani tok in nasprotni tok migracij strokovnjakov je eden pomembnih dejavnikov povečevanja razlik med razvitimi in manj razvitimi družbami.

Stopnja razvoja sodobnih družb je odločilen kriterij za tokove in protitokove migracij strokovnjakov.

3.1 Merljivost bega možganov

Merjenje meddržavne mobilnosti in selitev visoko usposobljenih kadrov, v tem okviru zlasti znanstvenikov, je težko in zato pomanjkljivo. Ni mednarodno primerljivih podatkov o tokovih in zalogi teh kadrov in zato je težko dobiti celovito sliko stanja, celo za eno posamično državo. Informacijske podlage o trajanju bivanja študentov in zlasti raziskovalcev v tujini, o emigracijskih tokovih, stopnjo vračanja v domovino in drugih oblikah mobilnosti so

neustrezne in pomanjkljive Glavne ugotovitve o trendih in dejavnikih mednarodne mobilnosti in selitev visoko usposobljenih kadrov v znanosti in tehnologiji (zlasti raziskovalcev, inženirjev in ekspertov s področja informacijske tehnologije) ter vplivih selitev na inovativnost in gospodarski razvoj držav, da mobilnost visoko usposobljenih kadrov narašča, zlasti študentov. Visoko usposobljeni priseljenci predstavljajo v nekaterih razvitih državah pretežni del vseh priseljencev; tako so tujci v nekaterih državah v povprečju bolj izobraženi kot domače prebivalstvo (Bevc 2012, 147—148).

3.2 Beg možganov v Sloveniji

V Sloveniji se s področjem bega možganov intenzivno ukvarja dr. Milena Bevc, ki je na no temo napisala že več del. Zadnja raziskava je bila izdana leta 2012 in je prva poglobljena raziskava, ki ponuja konkretne odgovore v zvezi z dejanskim stanjem in številkami.

Delo prikazuje metodologijo in rezultate opravljenega dela raziskovalne skupine IER³ na raziskovalnem projektu »Beg možganov med raziskovalci v Sloveniji s posebnim ozirom na absolvente "programa mladih raziskovalcev" in "programa mladih raziskovalcev za gospodarstvo"«.

Glavni cilj dela projekta, ki ga je izvajal Inštitut za ekonomska raziskovanja, je bil proučiti odliv raziskovalcev iz slovenske znanosti v tujino in druge dejavnosti znotraj države v obdobju petih let po vključitvi Slovenije v Evropsko unijo. S tem namenom so v obdobju od oktobra 2009 do januarja 2010 izvedli obsežno anketiranje vseh organizacij v Sloveniji, ki izvajajo razvojno-raziskovalno dejavnost. Zelo podobno anketiranje z uporabo enake metodologije, virov podatkov, vprašalnikov ipd. so izvedli tudi leta 2004. Izdelali so še dodatne analize za obdobje 2004-2009, ki jih prej še ni bilo narejenih za še bolj točno primerjavo rezultatov.

Značilnosti anketiranja v letih 2009 in 2004 in istočasno velik odziv v obeh primerih sta jim omogočili primerjavo rezultatov in s tem opazovanje trendov v 15-letnem obdobju. Podobne analize trendov v emigraciji znanstvenikov z uporabo iste metodologije v več časovnih presekih za kakšno drugo državo niso zasledili (Bevc 2012, 5).

Raziskava pokaže, da emigracija raziskovalcev v obdobju 2004-2009 še ni dosegla pomembnejšega absolutnega in relativnega števila, je pa potrebno ustrezno pozornost nameniti trendom: v primerjavi s predhodno opazovanim 10-letnim obdobjem (1995-2004) se je obseg emigracije podvojil (Bevc, 2012).

---

³ Inštitut za ekonomska raziskovanja

4 TRENUTNO GOSPODARSKO IN DRUŽBENO STANJE V SLOVENIJI –VZROKI ZA ODHOD IZOBRAŽENCEV

Najpoglavitejši razlog zakaj mlade generacije želijo zapustiti Slovenijo je ta, da po končanem izobraževanju ne morejo dobiti zaposlitve kar je še posebej izrazit problem, ki je eden izmed rezultatov trenutne gospodarske krize.

Kriza oziroma stanje, ko se ugodne razmere za razvoj v gospodarstvu začnejo slabšati, vpliva tudi na ljudi, kajti negotovost v njih, vzbudi strah, da se bodo razmere zanje poslabšale (Kozjek 2010, 123).

Tog in rigidni trg delovne sile, ki mlade izključuje, v praksi pomeni, da se mladi ne morejo finančno osamosvojiti, si zagotoviti lastnega gospodinjstva in si ustvariti svoje družine. Izobraževanje danes še vedno (oz. vedno bolj) ohranja funkcijo ene izmed najpomembnejših strategij za zagotavljanje materialne varnosti mladih, vendar pa je izobrazbene dosežke vse težje unovčiti na trgu delovne sile, daj vse težje absorbira tolikšno število izobraženih posameznikov (Boljka in drugi 2010, 26). Posledično privede do tega, da znanje izgublja na vrednosti in ustvarja družbeno klimo, ki znanja ne ceni. Še več, prihaja do velikih razkorakov v znanju humanistike in družboslovja ter naravoslovja in novih tehnologij.

Dr. Vito Turk je v enem izmed intervjujev naštel nekaj vzrokov zakaj je beg možganov pri nas tako izrazit:

Že formirani znanstveniki odhajajo zaradi slabših pogojev dela, zaradi izrazite nenaklonjenosti države (tu je več akterjev) do kakovostnih (tudi mladih) raziskovalcev. Splošno veljavni mednarodni kriteriji ocenjevanja pri dodeljevanju finančnih sredstev za projekte se ne upoštevajo, vodi se izrazita politika drobnjakarstva in uravnilovka raziskovalcev (slabi in dobri so izenačeni oziroma boljši pogosto slabše ocenjeni po čudaških kriterijih, ki jim ni mogoče najti primerjave v svetu). Skratka, slovenska znanost je balkanizirana. Izraz sem si izposodil pri Angležih, tako se je ob podobni razpravi izrazil angleški nobelovec na mednarodnem sestanku v Parizu leta 2003. Od takega stanja ima slovensko gospodarstvo le malo. Za izhod iz krize potrebujemo odlično znanje, odlično infrastrukturo (ki je predpogoj za ustvarjanje odličnega modernega znanja), kar bo omogočalo moderne tehnologije in sodobne kakovostne proizvode, ki se tržijo. Slabe znanosti ni in posledično slabih ter neperspektivnih raziskovalcev (če to ime sploh zaslužijo) ne smemo podpirati (Strniša 2009).

Dr. Turk je namignil na sicer veliko število študentov, katerih znanje ni tako kvalitetno, da bi nas pripeljalo iz krize. Za tiste najbolj talentirane pa država nima posluha ali pa jim ne more zaradi trenutni razmer nuditi okoliščine v katerih bi lahko napredovali. Dejstvo je, da se je zaradi dviga življenjskega standarda in uspešne socialne politike, ki pomaga študentom, njihovo število drastično povečalo (Glej tabelo 4.1). Vse več mladih se odloča za nadaljevanje študija, ker to ponuja marsikatero ugodnosti, predvsem pa možnost študentskega dela, ki je edina priložnost za delno finančno osamosvojitvev od doma. Več mladih študentov pomeni samo kvantitativno povečevanje izobraženih, kar pa še ni nujno, da je njihova izobrazba kvalitetna.

Tabela 4.1: Študenti terciarnega izobraževanja v Sloveniji:

	2000/01	2001/02	2002/03	2003/04	2004/05	2005/06	2006/07	2007/08	2008/09	2009/10	2010/11
Število študentov	91.494	99.214	101.458	104.396	112.228	114.794	115.944	155.445	114.391	144.873	107.134

Vir: SURS (2012).

Ko je leta 2008 udarila kriza je število brezposelnih drastično naraslo, so bili prvi, katere so delodajalci začeli odpuščati ravno mladi. Ker status študenta v Sloveniji ponuja marsikatero ugodnosti (štipendije, brezplačno zdravstveno zavarovanje, subvencionirana prehrana, subvencionirano bivanje ter različne druge ugodnosti) je namesto dela marsikateri študent raje nadaljeval študij v prepričanju, da bo v nekaj letih, ko zaključi nadaljnje izobraževanje, bolje. Več kot očitno je eden najbolj perečih dejavnikov za sledeče razmišljanje in razmišljanje o odhodi iz domače države dejstvo, da Slovenija nima usklajenega izobraževalnega sistema s potrebami trga delovne sile. Trg delovne sile zaradi krize in zmanjšanega obsega dela odpušča delavce, izobraževalni sistem pa iz leta v leto ponuja več visokošolsko izobraženih mladih brez izkušenj, ki polnijo zavode za zaposlovanje ali pa namerno podaljšujejo študij ter s tem vse omenjene ugodnosti.

4.1 Vzroki za odhod izobražencev ugotovljeni na podlagi raziskave

Logično vprašanje, ki se poraja ob številkah odselitev je, kaj so vzroki da ljudje odhajajo. Poleg klasičnih in že opisanih dejavnikov potiskanja in zadrževanja smo se trenutno znašli v obdobju krize, ki je nastopila leta 2008 in ni prizadela samo Slovenije ampak celotno svetovno gospodarstvo. V povezavi s tem so odselitve v zadnjem času in migracijski problemi še toliko bolj naslovljeni in pod drobnogledom. V tujino se po študiju napotijo najboljši in najbolj talentirani izobraženci in ti se po večini ne vračajo, ker delajo v mnogo boljših

pogojih, ki jim omogočajo boljšo kariero, napredovanje in boljšo plačo. Verjetno je eden izmed krivcev tudi dejstvo, da Slovenija za raziskave in razvoj daje veliko premalo denarja in tako premalo priložnosti, da bi se mladi znanstveniki počutili izzvane in cenjene za svoje delo in znanje. Sklepamo lahko, da imajo intervjuvanci izkušnje, da njihovo znanje v Sloveniji ni cenjeno.

5 ANALIZA EMPIRIČNEGA GRADIVA

Cilj moje diplomske naloge ni bilo samo teoretično opisovanje pojma bega možganov, temveč tudi omenjena empirična analiza, ki se nanaša na situacijo v Sloveniji. Glede na to, da sem po štiriletnem dodiplomskem študiju usposobljena tudi raziskovati empirično ne samo teoretično sem izvedla manjšo raziskavo med kulturologi, kjer sem želela preveriti zastavljene hipoteze:

- **Zaradi ekonomske in družbene krize študenti kulturologije vse bolj razmišljajo o delu v tujini.**
- **Tisti, ki bolj potujejo so do življenja in dela v tujini še bolj naklonjeni, k temu pa prav tako pripomore projekt Erasmus izmenjave.**
- **Študentje, ki prihajajo iz mestnega okolja so bolj naklonjeni k razmišljanju o odhodu v tujino.**

Zavedam se, da vzorec enajstih respondentov (od tega 7 žensk in 4 moški), s katerimi sem opravila intervjuje (Okvirni vprašalnik v prilogi), nikakor ni dovolj velik, da bi lahko sklepala kako razmišljajo vsi kulturologi, definitivno pa pokaže del slike in razmišljanja s katerih se mladi študentje kulturologije trenutno soočajo.

Kulturologija je eden novejših programov na Fakulteti za družbene vede, ki je bil ustanovljen leta 1995. Namen ustanovitve je bil povezati različne humanistične in interdisciplinarne pristope na področju proučevanja kulture. Kulturološki programi torej vsebujejo pristope in spoznanja kulturnih študij, antropologije, religiologije, kulturne politike in menedžmenta, sociologije, filozofije, sociologije ter drugih sorodnih humanističnih in družboslovnih disciplin.

Kulturologija je, tako kot vse družboslovne discipline trenutno na največjem udaru glede zaposljivosti diplomantov. Večno vprašanje študentov kulturologije, ki večinoma uživajo v študiju je še vedno kje bodo na koncu dobili zaposlitev in nagrado za znanje, ki so ga nabirali skozi študijska leta. Profesor Anton Kramberger je naredil raziskavo o zaposljivosti diplomantov FDV (Trendi zaposljivosti in brezposelnosti pri diplomantih FDV po letu 1990), ki pa sega v leto 2004, ko je bila gospodarska in družbena klima do družboslovcev precej

drugačna kot je danes. Kramberger je ugotovil, da zaposljivost kulturologov glede na druge smeri na Fakulteti za družbene vede ni slabša zaradi dobrega občudijskega angažiranja študentov kulturologije, ki jim napolni življenjepis delovnih izkušenj in poznanstev. Dr. Kramberger navaja, da je precej kulturologov zaposlenih v javnem sektorju zaradi priporočil izobraženih staršev in drugih poznanstev. Kar kaže že na drugo sliko delovanja določenih sistemov v Sloveniji, ki mnoge diplomante kulturologije, ki nimajo pravih poznanstev puščajo v brezupnem položaju po končanem izobraževanju.

5.1 Uporabnost pridobljenega znanja

Na začetku svojih pogovorov s kulturologi sem zato želela izvedeti ali jim je izobraževalna ustanova dala ustrezno znanje, ki ga bodo lahko uporabili v praksi. Sedem izmed enajstih intervjuvancev⁴ je bilo odločnega mnenja, da jim znanje, ki so ga pridobili tekom študija ne bo koristilo pri iskanju zaposlitve, dva intervjuvanca sta znanje videla kot koristno, dva pa sta bila mnenja, da je znanje predvsem teoretične narave ampak da se zanašata na dejstvo, da bosta to znala izkoristiti in uskladiti z prakso na delovnem mestu.

Poudarili so, da je študij interaktiven in pušča veliko svobode za mladega človeka, da se lahko najde vendar povsem nepraktičen kar se tiče iskanja zaposlitve ali glede planov v prihodnosti. Glede slednjih je samo eden izmed intervjuvancev izrazil željo po nadaljevanju kulturološkega študija na podiplomski ravni. Štiri intervjuvanci se bodo na podiplomskem študiju preusmerili na drugo, bolj zaposljivo smer. Trije bodo po dodiplomskem študiju končali z izobraževalnim procesom in se podali na trg delovne sile. Pri tem so omenili, da bodo pripravljene delati karkoli, četudi ne bo imelo povezave z študijem v katerega so vložili veliko energije in časa. Dva intervjuvanca imata načrte za podiplomski študij v tujini, eden pa nima planov glede svoje prihodnosti.

5.2 Vtisi trenutnih družbenogospodarskih razmer v očeh intervjuvancev

Najzanimivejši del se veže na opisovanje trenutnih družbenih in gospodarskih razmer. V en glas so vsi zatrdili, da je trenutna situacija slaba za mlade diplomante. Prihodnost je dokaj negotova in življenje današnjega študenta in iskalca zaposlitve je drugačno od tistega, ki so ga imeli naši starši. Vsi intervjuvanci imajo ambicije in sanje glede kariere ampak ocenjujejo trenutne razmere kot »katastrofalne«, »problematične«, poudarjali so naraščanje neenakosti ter skrajno neo-liberalističnih idej. Glede na to, da študij kulturologije študente opremi z zelo kritičnim pristopom do družbe so skoraj vsi poudarili, da vidijo problem v splošni mentaliteti

---

⁴ V nadaljevanju bodo vsi, moški in ženski intervjuvanci imenovani v prvi osebi moškega spola zaradi spoštovanja anonimnosti in lažjega razumevanja.

Slovencev, ki ne cenijo družboslovne ali tudi na splošno katerekoli druge stroke intelektualcev. Navedli so, da bi za lažje življenje doma v Sloveniji morale priti do spremembe nekaterih vrednot. Dva sta izrecno navedla, da bosta zaradi teh in ostalih dejavnikov (omenjenih kasneje) iskala službo v tujini.

Devet od enajstih intervjuvancev jih aktivno razmišlja o tujini, bodisi glede nadaljevanja študija ali iskanja zaposlitve. Tujina jim predstavlja možnost realizacije lastnih potencialov in znanj. V večini so omenjali začasno preselitev in bi se vrnil nazaj, ko bi se razmere za zaposlitev izboljšale ampak so pripravljene tudi ostati, če bodo tako nanesele okoliščine. Samo eden izmed intervjuvancev se ne vidi v tujini ampak v Sloveniji in eden je tujino navedel kot zadnjo in skrajno možnost, če ne bo dobil zaposlitve v Sloveniji. Glede na zgornje podatke ni presenetljivo dejstvo, da se o tej temi z vrstniki in prijatelji veliko pogovarjajo. Omenili so, da je nekaj njihovih prijateljev že odšlo v tujino ali pa prav tako planirajo oditi.

5.3 Dejavniki odbijanja in privlačevanja

Kot dejavnike privlačevanja, ki jih vabijo v tujino so našteali (navedeni po pogostosti omenjanja):

- Boljši zaslužek
- Boljše možnosti za zaposlitev
- Višji življenjski standard
- Karijerne ambicije
- Bolj stabilno gospodarstvo
- Več poslovnih priložnosti
- Drugačna, odprta družba
- Nove izkušnje, avanturizem, radovednost
- Tujina ceni izobrazbo

Dejavniki odbijanja, ki jih odvrčajo od selitve v tujino (navedeni po pogostosti omenjanja):

- Enake razmere kot doma ali slabše (glede zaposlenosti in življenjskega standarda),
- Da tudi v tujini ne bi cenili izobrazbe
- Strah, da bi bili v tujini diskriminirani
- Jezikovna bariera
- Večje tveganje
- Ni občutka domačnosti

- Premalo samozavesti

Dejavniki privlačevanja, da ostanejo doma (navedeni po pogostosti omenjanja):

- Partner, družina
- Dolžnost, da pomagajo državi iz trenutne gospodarske in družbene krize kot intelektualci
- Varnost
- Upanje, da se bodo razmere izboljšale zelo hitro

5.4 Poznavanje tujine, potovanja, Erasmus izmenjava in potencialne selitve v tujino

Erasmus je sektorski program v okviru evropskega programa VSEŽIVLJENJSKO UČENJE – VŽU (lifelong Learning Programme). Program VŽU spodbuja in finančno podpira evropsko sodelovanje na področju vseh oblik formalnega izobraževanja. Sektorski program Erasmus podpira individualno mobilnost študentov, učenega osebja in drugih zaposlenih z upravičenih institucij, organizacijo projektov intenzivnih programov. Erasmus torej ponuja možnost, da se del rednih študijskih obveznosti opravi na partnerski instituciji, opravlja prakso v podjetju v tujini, plačano šolnino v tujini, priznane obveznosti, opravljene v tujini, možnost pridobitve finančne pomoči v okviru VŽU – Erasmus programa (Cmepius⁵).

Nihče izmed intervjuvancev ni izkoristil možnosti Erasmus izmenjave, ki jo ponuja možnosti študiranja in življenja v tujini. Vsi so izjavili, da jim je za to žal in da se bodo za to odločili v prihodnosti. Dva intervjuvanca bosta podiplomski študij zagotovo nadaljevala v tujini. Štirje intervjuvanci ne potujejo pogosto in eden izmed teh štirih si tudi ne želi delati in živeti v tujini ter eden to opredeljuje kot skrajno možnost. Vsi ostali intervjuvanci pogosto potujejo in so tujino navedli kot opcijo kjer bi se nadaljnje izobraževali ali živeli, če bodo videli, da so za njih tam boljši pogoji.

Iz tega lahko sklepamo, da je trenutno razmišljanje o tujini precej popularno med mlado generacijo in se je povečalo z globalizacijskimi procesi ter novimi socialnimi omrežji, ki ponujajo potovanja, ki so cenovno prijazna tudi študentom. Povezovanje preko meja je postalo del vsakdana in povezovanje na ravni Evropske unije prav tako.

Z vstopom Slovenije v Evropsko unijo se mladi ne čutijo samo kot prebivalce Slovenije ampak tudi kot državljani večje skupnosti – Unije. To jim predstavlja še večji bazen možnosti za izpopolnjevanje lastnih ciljev.

---

⁵ Gre za brošuro, katere link je pod literaturo.

Potovanja in poznavanje drugih kultur gotovo prispeva velik del k temu, da študentje kulturologije razmišljajo o začasni ali stalni selitvi v tujino. Vseeno predpostavljam, da njihove želje izražajo zgolj splošno klimo, to je krizne razmere v katerih se nahajamo.

Verlič Christensenova (2002) pravi, da se povprečen Slovenec ne poda zlahka na tvegano, negotovo pot v tuje okolje. Po tej značilnosti smo zelo »evropsko« naravnani. Relativna manjša nagnjenost k mobilnosti je rezultat lokalnih socialnih mrež in družinske vpetosti, ki zagotavlja boljše življenjske pogoje, kakor jih ima individualna (posameznik/tujec) oseba v visoko reguliranih družbah.

Avtorica je te napovedi podala pred vstopom Slovenije v EU in kot je omenila, se je zavedala, da pretekla dogajanja na evropskem trgu delovne sile in migracij niso zadosten napovedovalec prihodnjih dogodkov. Dejstvo je tudi, da je nemogoče napovedati spremembe gospodarstva, regulacijo trga delovne sile in kakšne bodo potrebe po novih delavcih.

5.5 Vpliv domačega okolja na razmišljanje o selitvi v tujino

Glede na zastavljeno tezo me je zanimalo, ali domače okolje doprinese k pogostejšemu razmišljanju o selitvi in delu v tujini. Glede na to, da je Slovenija majhna država težko govorimo o velikih mestih ampak me je vseeno zanimala razlika. Glede na to, da je devet intervjuvancev izrazilo željo po odhodu v tujino, težko najdemo razlikovanje med tistimi, ki prihajajo iz mestnega in tistimi, ki prihajajo iz podeželskega okolja. Kot že omenjeno gre verjetno za trenutni trend med študenti in mladimi nasploh, da razmišljajo o tujini in začasnem ustvarjanju življenja tam. Intervjuvanec, ki je izjavil, da bo ostal doma sicer prihaja iz podeželskega okolja ampak je eden premalo, da bi iz raziskave lahko sklepali kaj konkretnega. Glede na dejstvo, da trenutno vsi študirajo v prestolnici in si delijo podobne vrednote je razhajanje na podeželsko in mestno okolje v okviru vprašanja o tujini irelevantno.

6 POLITIKE ZA ZADRŽEVANJE MLADIH INTELEKTUALCEV

6.1 Politika Evropske unije do meddržavne mobilnosti in selitve visoko usposobljenih človeških virov

Med državami članicami EU so velike razlike v stanju, trendih in problemih na področju meddržavne mobilnosti in selitev visoko usposobljenih kadrov, zato so tudi ukrepi politike na tem področju različni. Kljub povečanju selitvenih tokov ostajajo meddržavne selitve v veliki

meri reguliranje zaradi zaščite domačega trga dela, vključno s plačami domačinov, ohranjanjem sistema socialne varnosti in z njo povezanih administrativnih postopkov v gostujoči državi glavni dejavnik omejevanja ali spodbujanja selitev. V številnih državah OECD, zlasti ZDA, Kanadi, Avstraliji, Novi Zelandiji in Veliki Britaniji, so reforme imigracijskih zakonov v 90. letih skrčile vstopne kriterije (olajšale vstop) za visoko usposobljene selivce, na drugi strani pa se pojavlja vse več novih iniciativ za pritegnitev tujih talentov v države EU in OECD. Od začetka tekočega desetletja države EU vse bolj oblikujejo *skupno strategijo in politiko* na področju mednarodne mobilnosti in selitev VU kadrov s končnim ciljem narediti iz EU najbolj konkurenčno gospodarstvo na svetu. Cilj v EU je spremeniti odliv človeških virov v raziskovalno razvojni dejavnosti iz EU v kroženje znanstvenikov. Od Lizbone⁶ (leta 2000) dalje v Evropski uniji poudarjajo pomen mobilnosti človeških virov za oblikovanje na znanju temelječe družbe in najbolj konkurenčne regije na svetu (Bevc in drugi 2012, 149).

6.2 Predlogi izpostavljeni s strani intervjuvancev

Proces bega možganov je praktično nemogoče zaustaviti saj bi posledično morali zmanjšati vse vzroke, ki privlačijo mlade intelektualce, da migrirajo v tujino, kar je praktično nemogoče. Četudi se razmere glede zaposlitve v Sloveniji izboljšajo bo na ravni posameznika še vedno želja po samoizpopolnjevanju in iskanju tista, ki ga bo gnala izven meja lastne države. Selitve so namreč pojav, ki spremlja družbo že od zmeraj.

Intervjuvanci so podali kar nekaj predlogov. Nekaj izmed njih je bilo izrazito političnih, kot na primer menjava koruptivnega političnega vrha in prenehanje vtikovanja države v svobodno gospodarsko ponudbo. Prav tako so izpostavili, da bi morale biti univerze v Sloveniji neodvisne od politične moči in da si kot mladi intelektualci želijo okolja, kjer bi lahko uresničili svoje ambicije. Nujno je, da se prekinejo neplačane prakse in začnejo ustvarjati delovna mesta. Poudarili so, da je ključno, da se nehamo ozirati na tujino in sisteme vzpostavljene v drugih državah ter najti svojo rešitev, edinstveno in primerno naši državi ter državljanom. Za Slovenijo je tako nujno, da prepozna lastne potenciale in spremeni politiko uvozov in izvozov. Skoraj vsi so izjavili, da si želijo s strani države več iznajdljivosti, menjavo sistema ter ohraniti tisto, kar je dobro in zavreči kar že v preteklosti ni obrodilo

---

⁶ Lizbona se navezuje na Lizbonsko strategijo - Voditelji vlad držav članic EU so se na vrhu Evropskega sveta v Lizboni marca leta 2000 dogovorili o novem strateškem cilju Evropske unije, in sicer do leta 2010 postati najbolj konkurenčno, dinamično ter na znanju temelječe gospodarstvo na svetu. Od tedaj je napovedani cilj in proces izvrševanja tako imenovane lizbonske strategije doživel kar nekaj modifikacij in prehod v novo fazo. (Evropa 2013)

sadov. Nujno je, da se podpre razvoj na različnih področij in raziskave, spodbujati inovacije in za delo strokovnjakov dobiti ustrezno plačilo.

Vsi predlogi zahtevajo korenite spremembe v trenutni politiki, ki jo ima Slovenija. Zdi se, da je mlada generacija pripravljena na korenite spremembe in jih tudi pripravljena voditi, če bodo le imeli možnost. Izrazili so namreč, da se čutijo dolžne pomagati državi in tudi ostati tukaj, če se bodo odprle priložnosti, da se to uresniči.

6.3 Evropski socialni sklad

Zaradi dejstva, da sta v državah, kjer pustoši gospodarska kriza, dva izmed treh mladih brezposelna, se je Evropski parlament 23. aprila 2013, s člani odbora za zaposlovanje in socialne zadeve, zavzel za bolj učinkovito evropsko pobudo za zaposlovanje mladih, ki bo v obdobju 2014-2020 financirana iz Evropskega socialnega sklada. Ta pobuda je namenjena mladim med 15. in 30. letom, ki so brez službe, Pobuda za zaposlovanje mladih bo namenjena mladim med 15. in 30. letom, ki so brez službe, se ne izobražujejo in živijo v regijah, kjer je mladinska brezposelnost več kot 20-odstotna. Evropska garancija za mlade, katere del je omenjena pobuda, želi mladim, ki so brez dela več kot štiri mesece, ponuditi službo, pripravništvo ali izpopolnjevanje. Evropski socialni sklad je orodje EU za financiranje ukrepov za zaposlovanje, povečevanje produktivnosti, izboljšanje pogojev dela in mobilnosti delavcev. Med cilje sklada spada tudi izboljševanje procesov izpopolnjevanja delavcev in spodbujanje socialne vključenosti (Evropski parlament 2013).

7 ZAKLJUČEK

Za diplomsko nalogo nisem želela, da je moje delo zgolj povzemanje in prebiranje teorije. Čeprav je to neizogibno in še kako pomembno sem želela dokazati, da mi študij kulturologije ni ponudil samo teorije ampak tudi orodja za samostojno raziskovanje.

Migracije so kompleksen pojem za raziskovanje saj ne pokrivajo samo enega področja ampak pri proučevanju zahtevajo interdisciplinarnost. Beg možganov kot eden izmed aspektov migracij ni pri temu nobena izjema. Gre za odliv visoko izobraženih posameznikov, ki bi državi iz katere odhajajo prinesli ogromno. Termin ima torej negativno komponento in nakazuje, da je odhod intelektualcev pereč problem saj posledično ustvarja še večjo neenakost. Države iz katerih prihajajo izobraženi posamezniki so manj razvite od tistih v katere odhajajo, kar povečuje prepad med njimi.

Vse študije, ki so bile v zadnjih letih narejene v zvezi z begom možganov prikazujejo, da se število vse večja in tema zaradi družbenega in gospodarskega teksta postaja zelo popularna. Popularnost se kaže v tem, da mladim misel na tujino predstavlja del kreiranja njihove prihodnosti kot »plan B« oziroma rezervni plan, ki ga imajo. Manjša empirična analiza, ki sem jo opravila med študenti kulturologije je odkrila, da jih devet od enajstih o odhodu v tujino razmišlja resno in se o tem pogovarjajo tudi s prijatelji, kateri so nekateri že odšli. Moja prva raziskovalna hipoteza, ki pravi, da študentje kulturologije vse bolj razmišljajo o delu in življenju tujine torej drži in se oprijema ekonomske in družbene krize. Večina izmed vprašanih domovine ne bi zapustila če bi jim le ta ponudila prihodnost v smislu ustrezne zaposlitve. Problem brezposelnosti mladih pa se ne dotika samo nasičenosti izobraženih ampak tudi trenutne gospodarske krize, ki delodajalce prisiljuje, da ne podaljšujejo pogodb za nedoločen čas ali pa celo odpuščajo. Pri odpuščanju pa so prvi na vrsti študentje in mladi zaradi pomanjkanja praktičnih izkušenj. Kot so povedali intervjuvanci jih je fakulteta opremila predvsem s teoretičnim znanjem za katerega v večini menijo, da jim pri iskanju zaposlitve ne bo koristil.

Poleg teoretičnega znanja in tega, da trg trenutno ne potrebuje toliko kulturologov, kot se jih vsako leto vpiše ali diplomira, pa so intervjuvanci poudarjali da jih moti predvsem družbena klima v Sloveniji, ki ne ceni njihovega znanja. Misel in planiranje o selitvi v tujino jim torej predstavlja ključ za rešitev problemov s katerimi se soočajo z domačo politiko, ekonomijo in družbo.

Zanimivo je, da Evropska unija ponuja in deloma financira projekte za izmenjavo študentov v tujini ampak je nihče izmed intervjuvancev ni izkoristil. Večino so poudarili, da potujejo ampak zaradi tako majhnega vzorca in dejstva, da nisem našla intervjuvancev, ki bi izkoristili študentsko Erasmus izmenjavo, ne morem potrditi druge zastavljene hipoteze, ki je predvidevala, da tisti, ki bolj potujejo in so izmenjavo izkusili o življenju v tujini razmišljajo še bolj intenzivno. Izrazili so razočaranje, da priložnosti še niso izkoristili ter namignili, da jo

bodo pri vpisu na podiplomski študij. Drugo hipotezo bi deloma lahko potrdili saj večina intervjuvancev pogosto potuje in imajo izkušnje s tujino in stanjem tam.

V zadnji hipotezi sem želela preveriti ali domače, mestno ali podeželsko okolje vpliva na razmišljanje o odhodu v tujino. Pri tem raziskovanju in poglobljanju nisem opazila prevelikih odmikov od tistih, ki prihajajo iz mesta ter tistih, ki prihajajo iz podeželja. Dejstvo je, da trenutno študirajo v prestolnici in si večinoma delijo podobno razmišljanje. Kvečjemu bi lahko iz tega izpeljali ugotovitev, da je pogosto in intenzivno razmišljanje o odhodu v tujino med mladimi trend in del iskanja na poti v odraslost.

Študija, ki bi jo bilo resnično zanimivo narediti čez nekaj let je, koliko izmed študentov kulturologije, ki so sodelovali v moji majhni raziskavi, bo dejansko emigriralo v tujino in uresničilo razmišljanja. Glede na dejstvo, da ni na dodiplomskem študiju nihče izkoristil priložnosti za Erasmus izmenjavo v tujini, čeprav to delno finančno podpira Evropska unija, je vprašanje kdo se bo za odhod v tujino odločil tudi kasneje v življenju. Lahko se zgodi, da se trenutne gospodarske razmere poslabšajo v tej meri, da bodo mladi prisiljeni zapuščati Slovenijo.

Prišla sem tudi do ugotovitve, da je ključno poznati kazalnike in smeri tokov ter število odhodov. V ta namen bi bilo koristno uvesti službo, ki bi bolj intenzivno spremljala te kazalce. To pa zato, ker je *»beg možganov mogoče ublažiti z ustrezno migracijsko politiko, katera lahko celo izboljša socialno-ekonomski razvoj v daljšem obdobju. Pomembno je poznati smeri emigracije visoko kvalificiranih in izobraženih ljudi in razloge zanje, kajti na podlagi teh spoznanj se lahko izguba talentov zamenja v izmenjavo znanja (Moljk 2011, 28)«.*

Spodbudna novica je gotovo, da se trenutna gospodarska kriza umirja in če bo Slovenija tokrat ubrala prave poti in reforme na področju trga delovne sile in izobraževanja ter povezovanja med njima, se lahko v prihodnosti izognemo večanju bega možganov.

8 LITERATURA

Adams, Walter, ur. 1968. *The Brain Drain*. New York: The Macmillan Company.

Batista, Catia, Aitor Lacuesta in Pedro C. Vicente. 2007. *Brain drain od Brain Gain? Micro Evidence from an African Success Story*. Bonn: Institute for study of labour.

Bevc, Milena. 2004. *Migracijska politika in problem bega možganov*. Ljubljana: Inštitut za ekonomska raziskovanja.

Bevc, Milena. Ogorevc Marko in Koman Klemen. 2012. *Emigracija slovenskih raziskovalcev in njihova zaposlitvena mobilnost znotraj Slovenije*. Dostopno prek: http://www.ier.si/files/Beg_mozganov_2012.pdf (29. avgust 2013).

Cmepius. *Erasmus brošura za študente*. Dostopno prek: <http://www.cmepius.si/files/cmepius/userfiles/erasmus/mobilnost/Erasmus%20bro%C5%A1ura%20za%20%C5%A1tudente.pdf> (22. avgust 2013).

Evropa. 2013. *Lizbonska strategija*. Dostopno prek: <http://www.evropa.gov.si/si/strategija-evropa-2020/lizbonska-strategija/> (29. Avgust 2013).

Evropski parlament. 2013. *Nad brezposelnost mladih z Evropskim socialnim skladom*. 24. april. Dostopno prek: http://www.europarl.europa.eu/pdfs/news/public/story/20130419STO07453/20130419STO07453_sl.pdf (29. avgusta 2013).

Hafner, M. 1974. *Zlata pravila življenja*. Ljubljana: Tiskarna Učne delavnice.

Klinar, Peter. 1976. *Mednarodne migracije*. Maribor: Založba obzorja.

Kramberger, Anton. 2004. *Trendi zaposljivosti in brezposelnosti pri diplomantih FDV po letu 1990*. Dostopno prek: http://dk.fdv.uni-lj.si/Studijefdvd/pdfs/Studije_FD_V_2004_1.pdf (15. avgust 2013).

Lukšič-Hacin, Marina. 1995. *Ko tujina postane dom: resocializacija in narodna identiteta pri slovenskih izseljencih*. Ljubljana: Znanstveno publicistično središče.

Malačič, Janez. 2006. *Demografija. Teorija, analiza, metode in modeli*. Ljubljana: Ekonomska fakulteta.

Mali, Franc in Vasja Vehovar. 1990. *Tretja slovenska univerza in prenos znanja, Indikatorji raziskovale dejavnosti*. Letno poročilo. Ljubljana: RSS.

Moljik, Katja. 2011. *Beg možganov v Sloveniji*. Diplomsko delo. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede. Dostopno prek: <http://dk.fdv.uni-lj.si/diplomska/pdfs/moljk-katja.pdf> (20. avgust 2013).

OECD. 2002. *International Mobility of the Highly Skilled*. Dostopno prek: <http://www.oecd.org/science/inno/1950028.pdf> (15. avgust 2013).

Služba vlade Republike Slovenije za razvoj in evropske zadeve. 2012. *Organizacija za gospodarsko sodelovanje in razvoj*. Dostopno prek: http://www.arhiv.svrez.gov.si/si/delovna_podrocja/slovenija_v_oecd/organizacija_za_gospodarsko_sodelovanje_in_razvoj_oecd/ (20. avgust 2013).

Statistični urad Republike Slovenije. 2013. *Naravno in selitveno gibanje prebivalstva, Slovenija, 1. Četrletje 2013 – začasni podatki*. Dostopno prek: http://www.stat.si/novica_prikazi.aspx?id=5643 (30. julij 2013).

Strniša, Erna. 2009. *Kaj za Slovenijo pomeni »beg možganov«?*. Dostopno prek: <http://www.rtv slo.si/slovenija/kaj-za-slovenijo-pomeni-beg-mozganov/99476> (20. avgust 2013).

Verlič Christensen, Barbara. 2002. *Evropa v precepu: med svobodo in omejitvami migracij*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

PRILOGA A - Okviren vprašalnik za intervjuje

Pozdravljen študent kulturologije!

Osnovni podatki:

STAROST:

SPOL:

DOMAČE OKOLJE: mestno/podeželsko

ERAZMUS IZMENJAVA: da/ne

VELIKO POTUJETE: da/ne

1. Ali vam je vaša izobraževalna ustanova dala ustrezno znanje, ki mislite, da ga boste lahko uporabili v praksi, pri iskanju zaposlitve?
2. Kakšni so vaši plani za prihodnost? Želite nadaljevati študij? Kje se vidite čez nekaj let?
3. Kako ocenjujete trenutne družbene in gospodarske razmere in kje se nameravate zaposliti po končanem študiju?
4. Vam sedanja družbena kriza in brezposelnost predstavlja veliko oviro pri načrtovanju vaše prihodnosti (zaposlitev, družina, osebni standard, itd.)? Ali imate »plan B« glede svoje prihodnosti?
5. Ste izkoristili možnost Erasmus izmenjave? Ali vam je spremenila razmišljanje o lastni državi in tujini? Na kakšen način?
6. Ali razmišljate o izpopolnjevanju v tujini ali morda življenju v tujini? Imate v mislih trajno selitev ali samo začasno? Kdaj ste začeli o tem razmišljati?
7. Ali vaši prijatelji razmišljajo o odhodu v tujino? Je to kdaj tema vaših pogovorov?
8. Kateri dejavniki vas vlečejo v tujino ali pa mislite, da vlečejo tiste, ki bi radi odšli?
9. Kateri bi bili tisti dejavniki v tujini, ki bi vas odvrnili od vaše odločitve, da zapustite Slovenijo?
10. Kateri bi bili tisti dejavniki doma, ki bi vas zadrževali od tega, da greste v tujino?
11. Glede na to, da slišite, da je odliv strokovnjakov iz leta v leto večji... kaj mislite, da bi Slovenija morala storiti, da bi obdržala strokovnjake znotraj svojih meja?

Najlepša hvala za sodelovanje!